

Методичні підходи до оцінки виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств

У статті приведено ряд методичних підходів до оцінки виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, визначено їхні переваги та недоліки.

Ключові слова: виробничо-ресурсний потенціал, оцінка, методи, ефективність.

В статье приведен ряд методических подходов к оценке производственно-ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий, определены их преимущества и недостатки.

Ключевые слова: производственно-ресурсный потенциал, оценка, метод, эффективность.

In article is resulted methodical going near the estimation of production-resource potential agricultural enterprises, their advantages and failings are certain.

Keywords: production-resource potential, estimation, method, efficiency.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання сільськогосподарських підприємств, що характеризуються нестабільністю зовнішнього та внутрішнього середовища, одним із першочергових завдань керівництва є оцінка поточних та перспективних виробничих можливостей підприємств, тобто їх виробничо-ресурсного потенціалу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання, що стосуються оцінки виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, знайшли своє відображення у працях багатьох науковців, а саме А.І. Анчішкіна, В.М. Трегобчука, А.Е. Юзефовича, В.Й. Шияна, В.М. Гладій, Ж.В. Поплавської та ін. Незважаючи на постійне зростання кількості наукових розробок, що стосуються потенціалу сільськогосподарських підприємств, особливо виробничо-ресурсного, проблема не втрачає своєї актуальності.

Метою статті є аналіз методичних підходів до оцінки виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, визначення їх недоліків та переваг.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі існує різноманіття підходів до визначення оцінки виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Узагальнивши результати вивчених матеріалів, слід відмітити, що під оцінкою виробничо-ресурсного потенціалу розуміється визначення величини виробничих ресурсів, якою володіє і розпоряджається підприємство, а також розрахунок максимально можливого результату від їх найефективнішого використання [1].

Вітчизняними та зарубіжними науковцями розроблено багато методичних підходів, що стосуються визначення величини виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, усі їх умовно можна поділити на дві групи [2]:

- 1) економіко-статистичні методи, що показують зв'язок між виробничими ресурсами і результатами виробництва;
- 2) грошова оцінка земельних, трудових, матеріально-технічних ресурсів, сума яких розглядається як величина виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств [1].

Економіко-статистичні методи дозволяють дослідити і комплексно проаналізувати діяльність сільськогосподарських підприємств, дати якісну характеристику зв'язку між результативним і факторним показниками. Розрахований за допомогою цих методів рівень результативного показника розглядається як узагальнююча оцінка ресурсних можливостей підприємств.

У практиці розрахунку виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств із усієї сукупності методів математичної статистики найбільш широко використовуються індекси, а також економіко-статистичні моделі, що засновані на кореляційно-регресійному аналізі.

У найбільш загальному вигляді індекси показують, у скільки разів рівень звітного періоду вищий за рівень базисного періоду, суть найпростішого індексного метода полягає в тому, що величина кожного показника, що характеризує той чи інший досліджуваний об'єкт, відноситься до середнього його значення по групі чи базовому значенню за відповідний період.

Зміну розміру земельних ресурсів як головного елемента виробничо-ресурсного потенціалу можна визначити за допомогою індивідуального індексу:

$$I_z = Z_1 : Z_0,$$

де Z_1 – вартість земельних ресурсів у звітному періоді; Z_0 – вартість земельних ресурсів у базисному періоді.

Аналогічним чином можна визначити індекси трудових ресурсів (I_T), основних фондів (I_{OF}), оборотних активів (I_{OA}).

Порівняти величину виробничо-ресурсного потенціалу можна, використавши загальний індекс:

$$I_{epm} = \frac{\sum Z_1 * T_1 * OF_1 * OA_1}{\sum Z_0 * T_0 * OF_0 * OA_0} \quad (1)$$

де $\sum Z_1 * T_1 * OF_1 * OA_1$ – розмір виробничо-ресурсного потенціалу за звітний період, грн.;

$\sum Z_0 * T_0 * OF_0 * OA_0$ – розмір виробничо-ресурсного потенціалу за базисний період, грн.

Цей індекс показує, наскільки протягом звітнього періоду порівняно зі звітним змінилася величина виробничо-ресурсного потенціалу, за рахунок таких факторів: зміни величини земельних ресурсів, трудових ресурсів, основних фондів та оборотних активів.

Багатофакторний кореляційно-регресійний аналіз дає змогу оцінити міру впливу на загальну величину результативного показника (виробничо-ресурсного потенціалу), кожного із введених у модель факторів (земельні, трудові ресурси, основні фонди, оборотні активи), при фіксованому положенні на середньому рівні інших факторів [3].

Математично завдання можна звести до знаходження функції:

$$Y = f(x_1, x_2, \dots, x_n). \quad (2)$$

Зважаючи на те, що будь-яку функцію багатьох змінних шляхом логарифмування або заміни змінних можна звести до лінійного вигляду, рівняння множинної регресії виражається у лінійній формі:

$$Y_x = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_nx_n, \quad (3)$$

де Y_x – залежна змінна (результативна ознака);

x – незалежні змінні (фактори);

a_0 – початок відліку;

a_1, a_2, \dots, a_n – коефіцієнти чистої регресії.

Коефіцієнти чистої регресії, що мають різні значення і одиниці вимірювання, не дають чіткого уявлення про те, які саме фактори найістотніше впливають на результативну ознаку. Крім того, величина коефіцієнтів регресії залежить від ступеня варіації ознаки, тому, щоб привести коефіцієнти регресії до порівняльного виду, їх виражають у стандартизованій формі у вигляді коефіцієнтів еластичності (Е) і бета-коефіцієнтів (в) [4]. Слід відмітити, що в коефіцієнти характеризують фактори, в розвитку яких приховуються найбільші резерви поліпшення результативної ознаки.

Після проведення відповідних розрахунків визначають щільність зв'язку між факторами і результативною ознакою. З метою поглиблення аналізу можна збільшувати кількість суттєвих факторів, які вводять у модель досліджуваного показника і будують багатофакторні рівняння регресії, використовуючи сучасні методи і засоби обчислювальної техніки.

Методика визначення виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств на базі економіко-статистичних методів має ряд переваг: можливість отримати на їх основі, урахувавши ресурсозабезпеченість, результативний показник виробничої діяльності підприємства, а співвідношення фактичного і розрахункового показника є показником ефективності використання виробничих потужностей досліджуваних підприємств; усі ресурси можуть використовуватися в загальноприйнятих одиницях виміру, без введення їх у порівняльний вигляд; як фактори можна брати окремі виробничі ресурси, які мають найістотніший вплив на результативний показник.

Враховуючи переваги приведених методичних положень, слід відмітити недоліки економіко-статистичного методу:

метод є досить трудомістким і вимагає складних розрахунків при наявності великого числа досліджуваних об'єктів, складним також є вибір складових ресурсів і форми зв'язку, тому що варіантів може бути кілька; не можна зіставляти зміну ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу в динаміці, в результаті зміни забезпеченості підприємств ресурсами в силу коливань погодних умов розрахунковий показник варіює по роках, і хоч обсяг забезпеченості підприємств ресурсами залишається незмінним, а останні мають тенденцію до покращення, розрахунковий результат діяльності в окремі роки може знижуватися.

Багато недоліків, характерних для кореляційно-регресійних моделей, можна уникнути при використанні методів лінійної оптимізації. Їхнє використання дозволяє визначити максимально можливий рівень виробництва продукції при використанні наявних ресурсів незалежно від спеціалізації підприємств. Метод точно відображає виробництво кожного виду продукції, враховує балансові зв'язки між ресурсами, визначає найкращий напрям виробництва, і з допомогою нього можна розрахувати план виробництва по кожному виду продукції в натуральних одиницях. Поряд з існуючими перевагами цього методу існує і ряд недоліків: складність розрахунку; відсутність нормативів витрачання ресурсів на виробництво продукції, диференційованих по природно-економічних зонах і напрямках спеціалізації.

Грошова оцінка є одним із найпоширеніших методів у практиці дослідження виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, це можна пояснити, відмітивши переваги методу: простота використання порівняно з іншими методами дає змогу досліджувати структуру потенціалу, вивчати її вплив на кінцеві результати виробництва, вести пошук встановлення оптимальної структури ресурсів і здійснювати її порівняння в підприємствах різних форм господарювання; дозволяє визначити величину виробничо-ресурсного потенціалу в динаміці, вимірювати темпи його зростання, визначити, за рахунок яких факторів відбулися кількісні зміни потенціалу, і обґрунтувати заходи щодо його ефективного формування.

Оцінку сукупного виробничо-ресурсного потенціалу проводять за такими показниками [5]:

1. Абсолютний виробничо-ресурсний потенціал (ф. 4):

$$АП = 3P + TP + OЗ + OA = \sum P_{ij}, (j = 1, 2, 3, \dots, m), \quad (4)$$

де АП – абсолютний виробничо-ресурсний потенціал, 3P – земельні ресурси, TP – трудові ресурси, OЗ – основні засоби, OA – оборотні активи, P_{ij} – ресурс j -го виду в i -господарстві, районі, або j -й галузі рослинництва і тваринництва.

2. Відносний виробничо-ресурсний потенціал застосовується для порівняння господарств за рівнем ресурсозабезпеченості (ф. 5):

$$ВП = АП : S, \quad (5)$$

де ВП – відносний виробничо-ресурсний потенціал, S – площа сільськогосподарських угідь.

Етапи оцінки ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу

3. Питомий виробничо-ресурсний потенціал дозволяє порівняти підприємства різних районів за величиною потенціалу (ф. 6):

$$III = AP : n, \quad (6)$$

де AP – абсолютна величина виробничо-ресурсного потенціалу досліджуваної сукупності підприємств; n – кількість підприємств.

Однак методика має ряд суттєвих недоліків: величина виробничо-ресурсного потенціалу, розрахована за такою методикою, не враховує значення результатів виробництва за рахунок кожного елемента потенціалу; неврахування таких факторів, як спеціалізація, місцезнаходження, віддаленість від районних центрів, природно-кліматичні умови, кваліфікація працівників, продуктивності праці, матеріаломісткість, матеріаловіддача, рівень технології та ін.

Оцінка сукупного виробничо-ресурсного потенціалу не буде завершеною без порівняння його величини з досягнутими результатами господарювання, тобто завершальним етапом оцінки має бути аналіз ефективності його використання. Ефективність використання виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств визначається співвідношенням ефекту (результату виробництва) до затрачених виробничих ресурсів, тобто проводиться оцінка отриманих результатів залежно від рівня використання потенціалу.

Оцінку ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств слід проводити в чотири етапи (див. рис.).

Виявлення сильних та слабких місць у процесі оцінки виробничо-ресурсного потенціалу дозволить на майбутнє сформувати ефективну ресурсну стратегію підприємства, що забезпечить прибутковість діяльності [6]. Також важливим чинником підвищення ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу є спеціалізація підприємства та диверсифікація виробництва, що дає можливість не тільки формувати оптимальну структуру потенціалу, а й ефективно його використовувати.

Висновки

Отже, оцінку наявного виробничо-ресурсного потенціалу можна здійснювати, використовуючи різні підходи, однак при використанні того чи іншого методу важливо врахувати їхні переваги та недоліки. Зазначене дозволяє стверджувати про необхідність використання комплексу методів, оскільки недоліки грошової оцінки можна нейтралізувати за рахунок використання економіко-статистичних методів і навпаки, що дозволить отримати об'єктивнішу інформацію про наявний виробничо-ресурсний потенціал, виявити невикористані резерви для подальшого їх залучення до процесу виробництва і, як наслідок, забезпечення високої ефективності функціонування підприємств.

Література

1. Богацька Н.М. Ресурсний потенціал підприємства та проблеми його оцінки: [Електронний ресурс] / Н.М. Богацька. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/57474.doc.htm
2. Каничев Е.В. Оценка ресурсной сбалансированности отрасли животноводства / Е.В. Каничев, В.И. Каничев // Успехи современного естествознания. – 2008. – №3.
3. Теорія статистики: навч. посібник / П.Г. Вашків, П.І. Пастер, В.П. Сторожук, Є.І. Ткач. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 2004. – 320 с.
4. Мармоза А.Т. Теорія статистики / А.Т. Мармоза. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. – 392 с.
5. Збарський В.К. Економіка сільського господарства: навч. посібник / В.К. Збарський, В.І. Мацибора, А.А. Чалий та ін.; за ред. В.К. Збарського і В.І. Мацибори. – К.: Каравела, 2009. – 264 с.
6. Збродська О.В. Методика оцінки величини та ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств радіаційно забруднених територій: [Електронний ресурс] / О.В. Збродська. – Режим доступу: <http://nauka.zinet.info/9/zbrodska.php>
7. Шиян В.Й. Інтегральні показники ефективного використання ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства / В.Й. Шиян, А.В. Олійник. – Х.: ХСХІ, 1989. – 40 с.